

Ledamot av styrelsen för ett universitet eller en högskola

Tryck: Elanders, maj 2017

Produktion: Utbildningsdepartementet

Artikelnr.: U17.002

Ledamot av styrelsen för ett
universitet eller en högskola

Universitet och högskolor

Universitets och högskolors verksamhet

Det finns ett trettiotal universitet och högskolor med statlig huvudman (benämns härefter även lärosäten) och ytterligare ett femtontal utbildningsanordnare med enskild huvudman. Lärosätena har till uppgift att bedriva högskoleutbildning och forskning med hög kvalitet. Inom ramen för dessa uppgifter ska lärosätena samverka med det omgivande samhället.

Högskolesektorn är den enskilt största statliga verksamheten i Sverige. I svensk högre utbildning studerar drygt 400 000 studenter på hel- eller deltid. Lärosätena är även stora arbetsgivare med totalt ca 75 000 anställda.

Styrning av myndigheter

De universitet och högskolor som har statlig huvudman är myndigheter. Som myndigheter lyder de under det allmänna regelverket för statsförvaltningen, inklusive ekonomiadministrativa bestämmelser. Ibland kan det därför krävas särskilt tillstånd från regeringen eller

i vissa fall från riksdagen för att kunna genomföra vissa åtgärder.

Riksdag och regering anger mål och finansiella ramar för myndigheternas verksamhet. Riksrevisionen granskar den statliga verksamheten och medverkar på så vis till god resursanvändning och en effektiv förvaltning i staten. Regeringen kontrollerar att målen uppfylls genom att ställa krav på återrapportering, framför allt i form av årsredovisning, och regeringen redovisar därefter det samlade resultatet för riksdagen.

Särskild styrning av högskolesektorn

Riksdag och regering styr huvudsakligen statliga myndigheter via lagar, förordningar, regleringsbrev och uppdrag. För universitet och högskolor gäller utöver det allmänna regelverket särskilda regler i högskolelagen (1992:1434) och i förordningar som ansluter till denna lag. Dessa är bl.a. högskoleförordningen (1993:100), förordningen (1993:221) för Sveriges lantbruksuniversitet och förordningen (2007:1164) för Försvarshögskolan.

Styrningen av universitet och högskolor skiljer sig i vissa delar från styrningen av andra statliga myndigheter. Detta beror bl.a. på lärosätenas särskilda roll att vara en självständig och kritiskt reflekterande kraft i samhället. Lärosätena har en hög grad av självständighet när det gäller hur verksamheten utformas och hur utbildning och forskning ska organiseras. Friheten att fritt välja forskningsproblem, fritt utveckla forskningsmetoder och att fritt publicera forskningsresultat, är lagstadgad.¹

Andra särdrag för universitet och högskolor är det s.k. kollegiala inflytandet och studentinflytandet. Det innebär att de som är verksamma vid lärosätet, såsom forskare och lärare samt studenterna, har möjlighet att påverka i många frågor. Även detta är reglerat i högskolelagen.²

För högskolesektorn finns särskilda myndigheter med stöd- och uppföljningsansvar. Universitetskanslersämbetet (UKÄ) arbetar med kvalitetssäkring och till-

syn av lärosätena, insamling och sammanställning av statistik samt med uppföljning och granskning av effektivitet på högskoleområdet. Universitets- och högskolerådet (UHR) har bl.a. till uppgift att samordna antagning till högskoleutbildning, bedöma utländska utbildningar och ansvara för högskoleprovet.

¹ 1 kap. 6 § högskolelagen. Se även 2 kap. 18 § regeringsformen.

² 2 kap. 6 och 7 §§ högskolelagen.

Styrelsens arbete

Styrelsens ansvar och uppgifter

Universitet och högskolor är styrelsemyndigheter vilket innebär att det är styrelsen som kollektivt ansvarar för verksamheten inför regeringen. Styrelserna för universitet och högskolor har en viktig roll och ett stort ansvar för att fatta strategiska beslut kring lärosätenas utveckling. Styrelsen har inseende över lärosätets alla angelägenheter och svarar för att dess uppgifter fullgörs.³ Styrelsen har beslutsfunktioner enligt vad som anges nedan. Myndighetens chef, dvs. rektor, ingår i styrelsen. Rektor ansvarar närmast under styrelsen för ledningen av verksamheten och beslutar om andra frågor än de som ska avgöras av styrelsen om inte annat är angivet i lag eller förordning eller om styrelsen har beslutat om något annat. Rektor ges även i högskoleförordningen vissa uppgifter som styrelsen inte kan ta över. Rektor anställs av regeringen efter förslag från styrelsen.⁴

Styrelsen har ansvar för att verksamheten utvecklas och förbättringar genomförs. Styrelsens arbete är därför generellt inriktat på de övergripande frågorna.

Styrelsen ska se till att verksamheten bedrivs effektivt och enligt gällande rätt och de förpliktelser som följer av Sveriges medlemskap i Europeiska unionen. Styrelsen ska också se till att verksamheten redovisas på ett tillförlitligt och rättvisande sätt och att myndigheten hushållar väl med statens medel.⁵

Uppgifterna för styrelsen regleras också i förordningar som ansluter till högskolelagen.⁶ Styrelsen ska bl.a.:

- besluta i viktigare frågor om verksamhetens övergripande inriktning och lärosätets organisation,
- säkerställa att det vid lärosätet finns en fungerande intern styrning och kontroll,

³ 2 kap. 2 § högskolelagen.

⁴ 1 kap. 5 § andra stycket och 2 kap. 3 och 8 §§ högskoleförordningen.

⁵ 3 § myndighetsförordningen (2007:515).

⁶ Se 2 kap. 2 § högskoleförordningen för en komplett förteckning över styrelsens uppgifter. I förordningen för Sveriges lantbruksuniversitet och förordningen för Försvårshögskolan hänvisas till högskoleförordningen vad gäller styrelsens ansvar.

- besluta i viktigare frågor om den interna resursfördelningen och uppföljningen av denna,
- besluta om lärosätets antagningsordning och anställningsordning, och
- besluta om en arbetsordning med viktigare föreskrifter om lärosätets övergripande organisation, delegering och handläggning av ärenden.

En av styrelsens viktigaste uppgifter är att till regeringen lämna förslag om vem som ska anställas som rektor för lärosätet.

Styrelsernas uppgifter är i grunden desamma för alla lärosäten, men förutsättningarna för styrelsens arbete kan skilja sig åt beroende på lärosätets storlek och inriktning. Normalt har styrelsen beslutat om delegation av många frågor till rektor eller till andra organ eller funktioner inom lärosätet.

Av högskoleförordningen⁷ framgår vilka universitet och högsko-

lor som ska tillämpa internrevisionsförordningen (2006:1228). Internrevisionen har till uppgift att granska och lämna förslag till förbättringar av myndighetens process för intern styrning och kontroll. För de lärosäten som ska tillämpa internrevisionsförordningen gäller även förordningen (2007:603) om intern styrning och kontroll som syftar till att myndigheten med rimlig säkerhet fullgör kraven på att verksamheten bl.a. bedrivs effektivt och enligt gällande rätt. De moment som ingår i processen för intern styrning och kontroll är riskanalys, kontrollåtgärd, uppföljning och dokumentation.

Samtliga ledamöter ska skriva under lärosätets årsredovisning.

Kollegialt inflytande

I vissa frågor ska beslut fattas av personer med vetenskaplig eller konstnärlig kompetens. Det gäller beslut som kräver en bedömning av:

⁷ Se 1 kap. 5 a §. I 1 kap. 5 § förordningen för Sveriges lantbruksuniversitet anges att lantbruksuniversitetet ska tillämpa internrevisionsförordningen.

- uppläggning, genomförande av eller kvalitet i utbildningen, eller
- organisation av eller kvalitet i forskningen.⁸

Som exempel på ovanstående beslut kan nämnas att fastställa kursplaner eller att anta docenter. Om sådana beslut ska fattas av en grupp av personer ska majoriteten ha vetenskaplig eller konstnärlig kompetens. Hur besluts- och mandatfördelningen närmare ser ut regleras i besluts- och delegationsordningar och arbetsordningar vid respektive lärosäte.

Studenterna har rätt att vara representerade när beslut fattas, eller beredning sker, som har betydelse för utbildningen eller studenternas situation.

Styrelsens sammansättning och mandatperiod

Styrelserna för universitet och högskolor består av ordföranden och fjorton andra ledamöter. Rektor ingår i styrelsen. Lärare och studenter har rätt att utse ledamö-

ter i styrelsen. Dessa utses internt på lärosätet enligt särskilda regler. Regeringen utser ordförande och övriga ledamöter (som ofta kallas externa ledamöter). Styrelsen utser vice ordförande inom sig. Företrädare för de anställda har närvaro- och yttranderätt vid styrelsens sammanträden. Andra styrelseledamöter än rektor utses för en bestämd tid om högst tre år.⁹

Ledamotens uppgift

Utgångspunkten för sammansättning av en myndighets styrelse är att utifrån de enskilda ledamöternas kunskaper och erfarenheter uppnå den samlade kompetens som myndigheten behöver för att klara av sitt uppdrag. På så sätt skapas goda förutsättningar för ett professionellt styrelsearbete som grund för styrelsens kollektiva ansvar. Varje ledamot förutsätts bidra med sin egen kompetens till ett aktivt och effektivt styrelsearbete och att känna ansvar för uppgiften.

⁸ 2 kap. 6 § högskolelagen.

⁹ 2 kap. 4 § högskolelagen och 2 kap. 1 och 7 §§ högskoleförordningen.

Jäv och tystnadsplikt

Styrelseledamöter ska stå obundna av olika partsintressen och i sin ledamotsroll se till lärosätets bästa. Ibland uppstår dock frågor om jäv, liksom om offentlighet och sekretess i styrelsearbetet.¹⁰ Ledamoten förutsätts känna till och kunna tillämpa reglerna om detta.

Etiskt förhållningssätt i styrelsearbetet

Allmänhetens förtroende för statsförvaltningen och myndigheternas arbete är en viktig demokratifråga. Myndigheterna har, i enlighet med den arbetsgivarpolitiska delegeringen, många befogenheter och stort ansvar. Därför måste höga etiska krav ställas på myndigheternas styrelseledamöter.

Att skapa och bibehålla ett högt förtroende hos medborgare, företag och medier förutsätter ett långsiktigt och fortlöpande arbete. Den gemensamma statliga värdegrunden är central i myndigheternas arbete med en god förvaltningskultur som bör uppmärksammas av styrelsen. Lojalitet

mot uppdragsgivaren, personlig integritet, opartiskhet, noggrannhet och öppenhet hör till de grundläggande värderingar som bör präglade uppdraget som styrelseledamot i statliga myndigheter.

¹⁰ Jävsregler för statliga myndigheter finns i 11 och 12 §§ förvaltningslagen (1986:223). Se även broschyren Om mutor och jäv – en vägledning för offentligt anställda (Finansdepartementet och Sveriges Kommuner och Landsting 2006).

Praktiska frågor

Styrelsens arvode

De ledamöter som regeringen har utsett får ett årsarvode vars storlek för varje lärosäte beslutas av regeringen. Regeringen beslutar särskilt om ersättning till styrelsens ordförande. Ersättning för uppdraget betalas av respektive lärosäte. Om en ledamot går miste om avlöningsförmåner från sin anställning på grund av uppdraget, utgår ersättning för sådana förmåner.

För den som driver egen verksamhet finns det särskilda regler. Resekostnader som uppstår till följd av uppdraget ersätts enligt särskilda bestämmelser.

För en ledamot som är anställd som lärare vid det lärosäte som styrelsen hör till betalas inget arvode.

Introduktion och kompetensutveckling

Styrelseordföranden svarar för introduktionen av nya ledamöter i styrelsen och dess arbete. Rektor informerar tillsammans med sina medarbetare om myndigheten och dess verksamhet. Rektor svarar för att styrelseledamöterna fortlöpande blir informerade om nya och ändrade regler som är av betydelse för uppdraget.

Regeringens introduktion av nya ledamöter

Regeringskansliet inbjuder årligen till en introduktion för nyutträdde styrelseledamöter i staten. Syftet är att ge kunskap om grunderna för vad styrelseuppdraget innebär. Introduktionen behandlar regeringens styrning av myndigheter, styrelsens uppgifter och ledamöters ansvar.

Vill Du läsa mer?

Skriften Vägledning för ledamöter i statliga myndighetsstyrelser behandlar reglerna och villkoren för myndighetsstyrelserna och ger hänvisningar till grunddokumenten. Skriften är avsedd att användas i introduktionen av nya ledamöter. Den finns i pdf-format på www.regeringen.se och kan även beställas från Finansdepartementet, enheten för statlig förvaltning, 103 33 Stockholm.

Du kan läsa mer om det svenska högskolesystemet på UKÄ:s webbplats, www.uka.se.

Information om aktuella reformer inom högskolan finns på Utbildningsdepartementets webbplats, www.regeringen.se/utbildningsdepartementet.

Upplysningar

Lärosätets kontaktperson vid Utbildningsdepartementet kan lämna ytterligare information om det stöd som kan erbjudas. Upplysningar lämnas även av enheten för statlig förvaltning vid Finansdepartementet och enheten för statlig arbetsgivarpolitik vid Finansdepartementet, tel. 08-405 10 00 (växel), postadress 103 33 Stockholm.

Regeringskansliet

Utbildningsdepartementet

Växel: 08-405 10 00

103 33 Stockholm